

Temps d'aprenentatge

TOUTAIN, FERRAN. *Sobre l'escriptura*. Barcelona: Blanquerna Tecnologia i Serveis: Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 2000.

En el primer paràgraf de les seues memòries, Edward Gibbon afirma que l'estil és la imatge del caràcter, i que l'hàbit d'escriure amb correcció pot produir, sense esforç ni intenció, les aparences de l'art i de l'estudi. En realitat, aquestes eren coses que, entre cavallers, calia donar per descomptades. En el fet d'encetar un llibre amb una asseveració com aquesta, hi devia haver una part de coqueteria il·lustrada, però s'expressava també una ferma convicció, tant de Gibbon com dels seus contemporanis: que entre un pensament aclaridor i un estil que es fa entendre hi ha un vincle de fons. En tot cas, l'època en què una afirmació així es podia considerar una obvietat té alguna cosa a ensenyar-nos.

I el fet és que hi ha bones raons per creure que l'ordre de la ment i el de les paraules estan relacionats. És cert que no tot el pensament és verbal, però no pot haver-hi raonament articulat sense paraules. El raonament es construeix amb mots i s'articula verbalment en un continu lògic i gramatical entrellaçat. Si, com diu Boileau, el que es concep bé s'enuncia clarament, no

és menys cert que l'esforç per dir amb claredat la idea, aporta nova llum a la reflexió. La correspondència és biunívoca, i l'efecte, multiplicador. Encara Nietzsche coneixia aquest vincle fonamental quan va escriure que "escriure millor significa pensar millor, descobrir coses que siguen cada vegada més dignes de comunicar-se i saber comunicar-les realment".

Ferran Toutain també professa aquesta noble fe en la capacitat il·luminadora de la paraula escrita, i és per això que ha escrit, amb intel·ligència i amb passió, *Sobre l'escriptura*; un llibre amb voluntat, en primer lloc, didàctica, ja que procura que ens familiaritzem amb els problemes, mètodes i recursos de l'escriptura i que calibrem la importància de saber-ne fer ús. És un llibre didàctic (i molt útil), però també és més coses, com per exemple un llibre polèmic, amb un diagnòstic pessimista sobre la cultura i l'ensenyament actuals i amb una comprensible preocupació, matisada d'ironia, davant els símptomes que el deteriorament que detecta continue i fins i tot s'accelere en el futur. A més, *Sobre l'escriptura* és també una vindicació d'aquelles qualitats més pròpiament humanes que brillen en la paraula escrita: la intel·ligència i la bellesa.

Sobre l'escriptura és tot això alhora i, al mateix temps, és un llibre unitari, enormement coherent i cohesionat, com diu Toutain que han de ser els textos, i ho és perquè assenyalava sempre

amb claredat, i sovint amb contundència, els vincles que relliguen els seus diversos motius. Ferran Toutain creu que l'escriptura és un mètode de pensament, el més articulat, el més precís i el més ambiciós. Ho creu i ho practica. La seua prosa és tersa, ponderada i raonable, fins i tot quan fustiga. Cada punt se sosté amb exemples i proves, i cada afirmació se segueix de les anteriors i prepara les futures. El discurs és fluid i elegant, sense sotracs ni tedi, i l'estructura del conjunt és tan nítida i ben articulada com la de les parts. El gust per la frase ben encunyada, la comparació enginyosa i el comentari càustic donen amenitat i rerefons al seu estil.

Ferran Toutain sosté que escriure és governar forces que tiben en direccions diferents, que el text és un ordit de molts fils i que saber escriure vol dir percebre com a unitat la trama que formen totes aquestes interrelacions tenses. També ens diu que, en realitat, no s'aprén mai a escriure, el que s'aprén (i es pot ensenyar) és la manera d'aprendre'n. Aquest llibre dóna un grapat de bons consells per al camí, alhora que ens recorda que aquest —aprendre a pensar i a dir— és, ni més ni menys, el camí de la civilització. Un camí que val la pena recórrer.

Enric Sòria

TV, la clarividència fascinant

BUENO, G. *Televisión: apariencia y verdad*. Barcelona: Gedisa, 2000.

Diu Gustavo Bueno que el concepte de televisió és un concepte mal nascut perquè la visió sempre es realitza a distància. De manera anàloga, podríem dir que el debat sobre la televisió

ha estat mal construït perquè una de les últimes disciplines a parlar-ne ha estat la filosofia, la ciència primera de la qual es desprenen, a mode de Big-Bang, la resta de coneixements. Des d'aquest punt de vista, l'obra de Bueno resitua una asincronia. De fet, a banda d'una breu i potser precipitada incursió de Popper, Bueno és el primer filòsof que fa una teoria general de la televisió des de l'ontologia, buscant l'ésser de l'*ens*. L'obra de Bueno sacseja les aigües empantanades fa

massa temps pel debat, excessivament polaritzat, entre *apocalíptics* i *integrats*. Des d'aquest punt de vista, tota teoria crítica de la televisió ha de tenir en compte l'audiència, "la retina social", que és qui "dóna validesa ecològica" a la programació. Perquè l'audiència també construeix la televisió. I la televisió fascina l'audiència perquè el telespectador té al seu abast allò que només estava reservat als bruixots: la clarividència, és a dir, veure-hi a través dels cossos opacs. En aquest sentit, resulta molt útil la distinció que fa Bueno entre televisió formal (el direc-

te, que "no és simple mimesi o reproducció: és la pròpia realitat) i material (el cine, el vídeo). Davant la televisió formal, el telespectador activa els mateixos mecanismes neurofisiològics que quan aprehèn la realitat directament perquè, de fet, el telespectador viu un drama real en temps real. Convé que tots els que han parlat fins ara reflexionin amb la lectura d'aquesta obra on Bueno dibuixa quatre teories possibles sobre la televisió, "perquè no n'hi ha més".

Carlos Ruiz

173

Les mil cares de la veritat

ESPADA, A., *Raval: de l'amor als nens*. Barcelona: Anagrama-Empúries, 2000.

L'any 1997, la professió periodística de Barcelona va passar un molt mal estiu. Primer va quedar astorada de l'existència d'una suposada trama de pederàstia al ple centre de la ciutat, al Raval, sense que cap mitjà de comunicació n'hagués tingut el més mínim indici. Encara no recuperats

de l'ensurt, els professionals barcelonins arribaren a la conclusió que la xarxa havia estat només una hipòtesi policial verificada únicament en els titulars dels mitjans informatius. Aquell episodi va sacsejar els professionals responsables, la majoria. Un dels més afectats va ser Arcadi Espada, cronista d'aquelles facècies al diari *El País*, que posteriorment va voler investigar el cas Raval des d'una triple perspectiva: social, policial i periodística. El resultat d'aquella investigació és aquest llibre publicat pocs mesos abans de la celebració del judici contra diverses persones acusades d'abusos a menors.

Espada fa certament una meritòria tasca de desemascament de les pràctiques socials, policials i periodístiques que van convertir les acusacions d'uns menors en una trama internacional de prostitució i pornografia infantils. La trama no va existir, segons Espada, però una explosiva barreja formada per la hipocresia de la Barcelona postolímpica, els deliris de grandesa d'un inspector de policia i la desídia dels periodistes de guàrdia a l'estiu de 1997 va persuadir molta gent de la seva existència. Deixant de banda els aspectes socials i policials, Espada fa un impagable exercici d'higiene professional. Els periodistes estem obligats a ser amb nosaltres mateixos com a mínim igual de crítics que ho som amb la resta de la societat. I en això que anomenem rutines productives hem generat un cúmul de despropòsits que ens generen moltes deficiències ben allunyades del control polític i ideològic que tant ens preocupa oficialment. No hi ha més gran manipulació de la realitat que la renúncia a conèixer-la de primer mà, en els seus múltiples i complicades cares. Espada acusa els periodistes d'haver renunciat a la veritat. Jo diria que hem renunciat especialment a la complexitat. Els diaris busquen històries lineals que s'acomodin a motlles preestablerts per aquesta realitat virtual anomenada actualitat. Si les xarxes de pederàstia internacional han existit a Bèlgica i França, per què Barcelona ha de renunciar a la seva? Un policia la va inventar i els periodistes la vam certificar. El relat d'Espada és en

aquest punt descarnat i mereixeria l'homenatge del conjunt de la professió.

Però la mateixa rigorositat que el periodista aplica al conjunt de la professió se l'hauria d'aplicar al seu propi treball. Espada acaba el llibre construint la seva pròpia "veritat" que no justifica sobre cap altra prova documental que la d'haver-la generat sense cap contaminació de les fonts oficials. Una cosa és que acceptem els inconvenients de cenyir-nos només a les versions dels poders establerts i una altra molt diferent és llançar-nos al braç dels acusats. Espada corre el perill en la part final del seu llibre de quedar tan astorat com Charles Laughton a l'escena final de *Testigo de cargo*. I és que el problema del periodisme és en el fons el mateix que el dels jutges: reconstruir una veritat que va existir però avui s'amaga en la memòria dels seus protagonistes. Llegir-la únicament amb la mirada policial és pervers. Espada ho demostra. Llegir-la només amb la mirada dels acusats, ho pot ser exactament igual. Per això, els processos judicials i els relats periodístics han de lluitar contra la mentida que neix de la mirada subjectiva que tots tenim de la veritat que va ser. Lluitar-hi no és només una exigència ètica sinó la base del negoci periodístic que es basa en la credibilitat. Exercicis com el del professor Espada, encara que polèmics, ens reconcilien amb aquest valor últim que legitima la tasca periodística.

Albert Sáez

La democràcia deliberativa

SAMPEDRO BLANCO, V. *Opinión pública y democracia deliberativa. Medio, sondeos y urnas*. Madrid: Istmo, 2000.

No és senzill definir l'*opinió pública*, tanmateix es considera com una instància de *legitimació* fonamental de les decisions polítiques en un règim democràtic. El poder es basa en el consentiment dels ciutadans. Malgrat això, sovint fa la impressió que l'*opinió pública* és una realitat molesta. Els estudiosos i experts del tema es mostren refractaris o escèptics a l'hora de copsar les opinions col·lectives. Els dirigents polítics voldrien convertir-se en els seus representats, als mitjans de comunicació els agradaria erigir-se en els portaveus de la voluntat general, però tots plegats semblen poc inclinats a conèixer el que realment vol la gent i, en definitiva, a potenciar la participació democràtica.

Víctor Sampedro és professor titular d'Opinió Pública a la Universitat de Salamanca i va rebre el premi Nicolás Sánchez del Centre d'Estudis Constitucionals amb el llibre: *Movimientos sociales: debates sin mordaza*. Segons l'autor, hi ha una qüestió central que sorgeix reiteradament al llarg de tota la història de la investigació i és si l'*opinió pública* és essencialment *independent* o és *manipulada*. Sampedro critica el *popu-*

lisme ingenu dels que consideren l'*opinió pública* com una entitat "sobirana". Es mostra crític també amb les teories elitistes que consideren l'*opinió col·lectiva* com la "víctima" de les estratègies de les elits dominants. Aquestes teories —que actualment són hegemòniques— destaquen el caire gairebé *omnipotent* dels mitjans de comunicació social i presenten l'*opinió pública* com una entitat passiva, concebuda essencialment com un objecte de control i manipulació per part de les minories dirigents. L'argumentació de Sampedro va més enllà de la crítica fàcil i recurrent contra la *teoria de l'agulla hipodèrmica* (d'inspiració conductista) i de les aportacions de l'Escola de Frankfurt, que atorguen un poder quasi absolut als *mass media*, considerats com un instrument privilegiat de manipulació. L'autor és agosarat i desemmascara també el caire elitista de la *teoria de l'espiral del silenci* d'E. Noelle Newmann i la *teoria de la tematització formalitzada* per N. Luhmann. Sampedro planteja una concepció alternativa que anomena *elitisme institucional*, la qual —inspirant-se en la *teoria de l'estructuració* d'A. Giddens— considera apropiada per descriure la realitat de l'*opinió col·lectiva* en la democràcia espanyola actual. L'autor defensa com a tesi central que l'autonomia de l'*opinió pública* depèn de les estructures socials del públic i dels trets de les institucions que formen i expressen les seves preferències.

Partidari de potenciar els mecanismes de participació propis de la *democràcia deliberativa*, l'autor expressa un gran interès pels moviments socials i defensa una noció de l'esfera pública com a arena d'expressió política activa. Segons Sampedro, la *democràcia* hauria de fer compatible l'opinió pública, entesa com una suma d'enquestes i vots, amb l'opinió al carrer i les iniciatives pròpies de la societat civil: "[la democràcia deliberativa] garanteix que els ciutadans generin, rebin i posin en comú la informació necessària per tal que percebin els seus interessos, de manera que els governants decideixin de la mateixa manera que ho farien els governats, si ocupessin el seu lloc".

Sampedro és conscient que la reflexió teòrica que no es basa en un sòlid substracte empíric pot caure fàcilment en la mera especulació. Aporta una aguda mirada sociològica capaç de compaginar una profunda comprensió teòrica dels processos de formació de l'opinió amb un ric coneixement de la història dels moviments socials, mediàtics i polítics. Concretament, ens presenta una descripció àmplia i rica del complex procés de formació de l'opinió basada en un profund coneixement de la lluita del moviment d'objecció de consciència en els darrers vint-i-cinc anys a l'Estat espanyol.

Jordi Busquet